

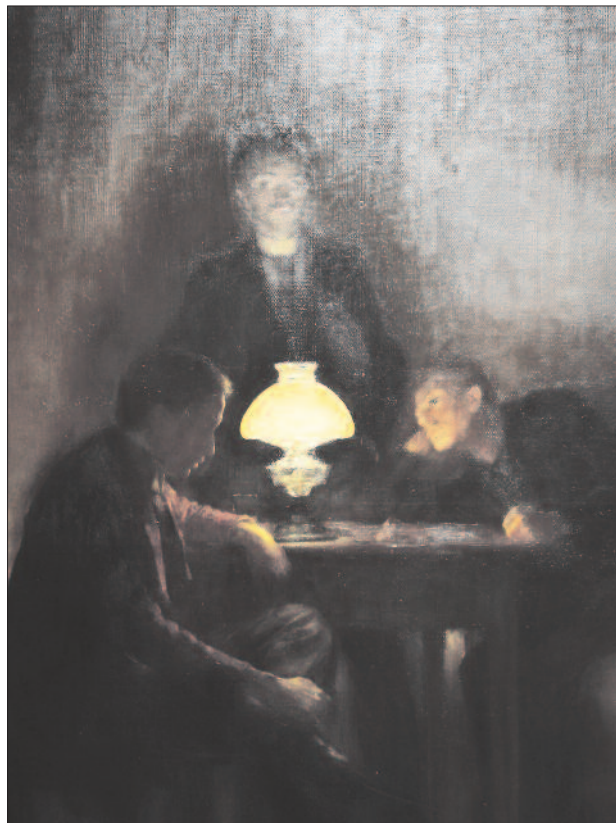
TÉL A KÉPZŐMŰVÉSZETBEN

Mészáros Ákos

Három fiatal férfi üli körbe az asztalt a petróleumlámpa fényénél, amely épphogy csak megvilágítja az arcukat. Réti István *Bohémek karácsonya idegenben* (1893) című képe a külföldön (Münchenben, Párizsban) tanuló festőnövendékek magányosságát mutatja be. A sivár szobában az asztalon és a székeken kívül csak egy támlás ágy áll, ez jelenti a teljes bútortatot. Nyoma sincs karácsonyfának vagy bármiféle ünnepi hangulatnak. Réti képén a három festőtanonc magába roskadva ül, csak néznek maguk elé távoli otthonukra, szeretteikre gondolva. Művészeti akadémia akkoriban nem létezett Magyarországon, a budapesti művészképzés még éppen csak bontakozóban volt, ilyen tanulmányokra akkor még csak kisebb magániskolákban nyílt lehetőség. Bécs és Párizs vonzereje nagyobb volt, ezeken a helyeken már jóval korábban működtek művészeti akadémiák.

A magyar legények, ha sikerült is kijutniuk valamelyik külföldi akadémiaira, bizony nem mind egyformák voltak – pestiesen szólva – „elersztve”. Egy huszonéves fiatal nem könnyen engedhette meg magának, hogy egy hónapra szobát vegyen ki valamelyik európai városban, műtermet bérelni pedig még többet került. Visszaemlékezésekből tudhatjuk, hogy például Csók Istvánnak „jól ment” a többiekhez képest, még a hónap végén is mindig maradt valamennyi pénze, az otthonról kapott apanázs elég jól biztosította a megélhetését. Ezért aztán fennhordta az orrát, mint aki biztonságban érzi magát. Nem is nagyon szerették a többiek, akik sokkal szegényebbek voltak nála. De ez a tény egyáltalán nem minősíti Csók képességeit, hiszen már a korai művei is jelentős művészi teljesítményt mutatnak. A Nemzeti Galéria képtárában láthatjuk az *Árvák* című nagy méretű olajfestményét 1891-ből. Két feketeruhás lány ül az asztalnál, szintén petróleumlámpa mellett. Az egyikük összekulcsolt keze tragédiát sejtet, a másikuk arcát nem is látjuk, bánatában ráborul az asztalra. A telet, sőt a hideget nemcsak a túlsúlyban lévő kék színek sejtetik, hanem az ablakokra fagyott jégvirágok is érzékeltetik. Csók István képe is jó eséllyel a karácsonyra utal, hiszen tudjuk, hogy a szenteste az özvegyek, az árvák, a magukra maradt emberek talán legnehezebb időszaka.

Thorma János a *Szenvedők* (1892) című képe monumentális, hiszen az alakok életnagyságúak. Talányos, furcsa jelenetnek vagyunk tanúi. A temetőben já-

Réti István: Bohémek karácsonya idegenben

runk, ahol egy szegény asszony, karjában csecsemővel, két térdelő ember társaságában álldogál a késő őszi vagy inkább már téli hidegben. A fekete ruhás úriasszony odahajol, és csókot lehel a szegény asszony gyermekének fejére. Talán a saját meghalt csecsemőjüket látják benne? Vagy csak együttérzésből közelednek a jobb módban élők a nehéz sorsúak felé? Nem tudhatjuk, mindenesetre a kép a gyász témájának igazi drámai kifejezése.

Sokat reprodukált festmény Szőnyi István *Zebegényi temetés* (1928) című emblemikus alkotása. A Nemzeti Galéria állandó kiállításának nagy méretű vászna. Ez a kép a mester kedvenc műve volt, nem is engedte elvinni a zebegényi házukból, csak a halála után kerülhetett a nemzet galériájába. A behavazott falu apró házaiban élő, fekete ruhás falusi emberek a vál-

Csók István: Árvák

Thorma János: Szenvedők

Szőnyi István: Zebegényi temetés

lukon visznek egy éjfekete koporsót, lassan haladnak a szertartást vezető pap után. Ezen a képen szinte fázunk a kékeszöldre fagyott Duna és a lilába hajló környező hegyek láttán. Elmondhatjuk, hogy a tél fogalmának szinte tökéletes vizuális kifejezése ez az alkotás.

Ha a drámától nem tudunk is egykönnyen megsza- badulni, a közvetlen szomorúságtól igen. A téli tájban is ott lehet a vidámság, csak hogy benne rejtőzik az el- múlás is. A leveleiktől megvált, csupasz faágak – mint afféle csontvázak – meredeznek a borongós nappalo- kon és a holdfényes éjszakákon.

Mednyánszky László életművének legjava: a tájké- pei. Mednyánszkyt „ködembernek” hívta a budapesti közönség, saját magát pedig „öreg kutyának” nevezte a mester. Képein fénykődös vízi tájak, határtalan hori- zontok tűnnek fel, sűrű fenyvesekben a feketéllő fatör- zsek között átszűrődnek a lebukó nap aranyló sugár- foszlányai. „A művészeti híd a végesből a végtelenbe” – írta naplójában, amit egész életén át vezetett. Volt olyan időszak, amikor Mednyánszky hetekig nem mu- tatkozott, ismerősei már keresni kezdték, s amikor végre megjött, kiderült, hogy megállás nélkül a Kár- pátokat járta. Rajzolt, plein air vázlatokat készített, él- ményeket gyűjtött. Favágók, szénégetők, halászok tár-

saságát kereste, nem az „unalmas városi népséget”. Az első világháború harterein festett figurális képein is hangsúlyosan jelen van a táj. Alkotásai egyszerűen lenyűgözőek. Nem pusztá leképezések; a festmények mögött mindig ott érezhetőek az ember, Mednyánszky lelkének rezdülései, hangulatváltozásai – és ez a legke- vésbé sem túlzás. Dümmerth Dezső *Virrasztó géniusz* című könyvében azt írja: „A ködember mindig egyedül volt, míg élt. Társtalan, örömtelen lénye nem ismert nőt, nem ismerte az emberi szépség ígésétét. Megkö- zelíthetetlen volt. 1919. április 17.-én halt meg Bécs- ben. S halála után sem lett megközelíthetőbb. Köd előtte, köd utána.”

Liezen-Mayer Sándor *Magyarországi Szent Erzsé- bet* című műve egyszerre szól az emberségről, a télről, a nélkülözésről és a nagylelkű adakozásról. Szent Er- zsébet életútja azt példázza, milyen, amikor valakinek legalább annyira fontos a másik élete, mint a magáé. Liezen-Mayer remekül ráérezett erre, ezért ez a kép az adakozás, a segítségnyújtás emblemikus alkotása. A leghidegebb évszak azonban örömet is hoz és meg- ajándékozza az embert a havas táj szépségével. A kará- csony pedig éppen, hogy örömmel, hiszen mindany- niunkhoz elérkezett a Megváltó.

Mednyánszky László: Erdőben

Mednyánszky László: Havas fák

Liezen-Mayer Sándor: Magyarországi Szent Erzsébet

Mácsai István: Téli vadászat

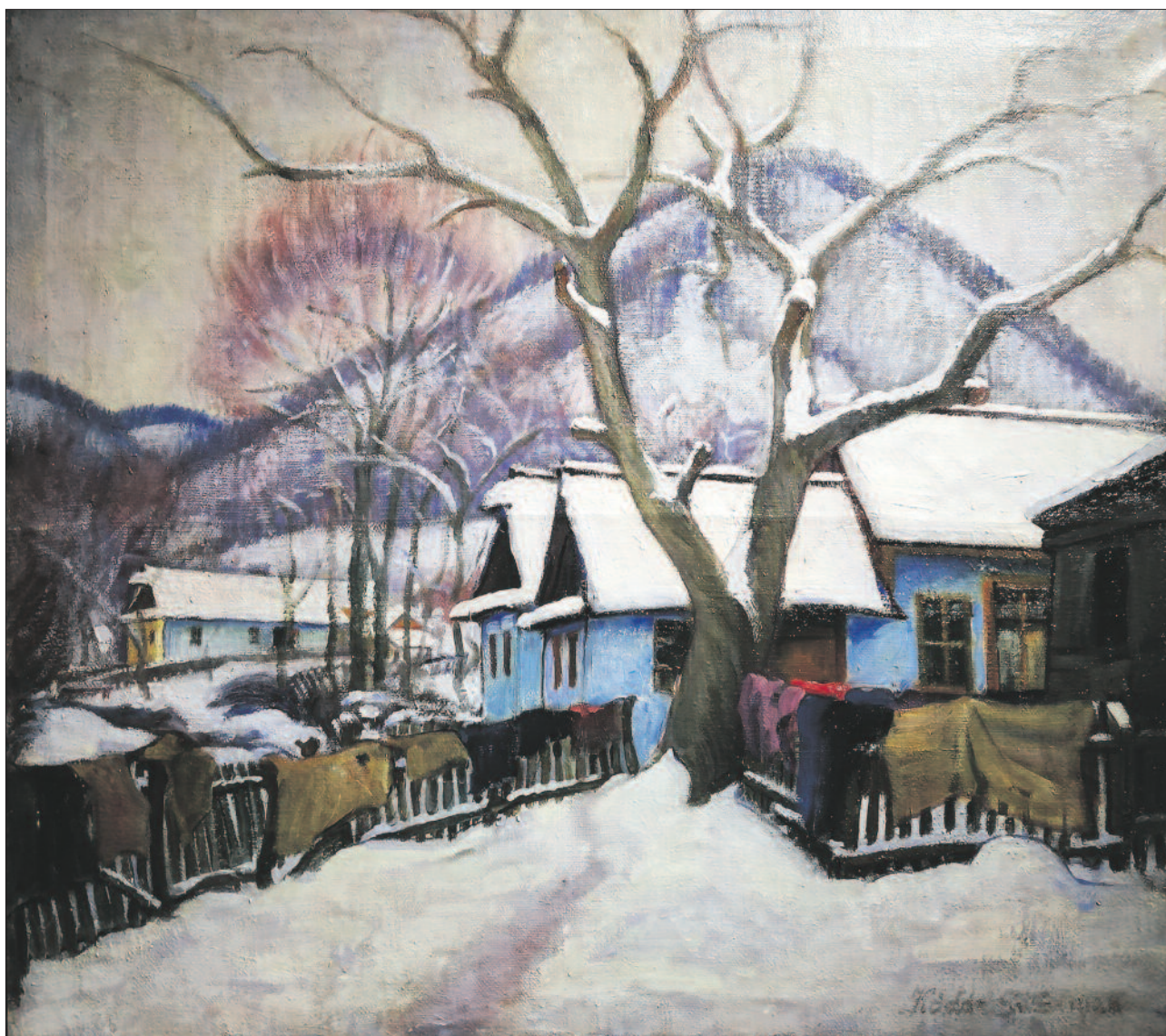
Mednyánszky László: A Dunajec partján

Pólya Tibor a Japán kávéház művészatalának oszlopos tagja volt. Mindig snájdig, fess, elegáns ember hírében állt. Hermann Lipót szerint a kávéház lelke, üdítő, szellemes alakja volt. Szívesen vett részt mindenféle szellemes tréfák kieszelésében. Szakértők azt mondják, hogy elaprózta a tehetségét, leginkább plakátokat, kisebb grafikákat készített, és nem túl sok festményt hagyott hátra. Egyik alkotásán óvodáskorú gyerekek játszanak önfeledten a szakadó hóban: rödliznek, csúszkálnak, hóember építenek.

Mácsai István egy másik oldalról közelít a télhez. *Téli vadászat* című képe feltétlenül humoros, ugyanakkor szürreális is. A nagy németalföldi festő, Pieter Brueghel *Vadászok a hóban* című festményének újragondolása a pesti Szent István körúton, nem messze a Vígyszínháztól.

A festészetben nem nehéz megjeleníteni az évszakok változását. A képzőművészet másik fontos ága, a szobrászat azonban már sokkal nehezebb helyzetben van ebből a szempontból. A szobrász az évszakokat legfeljebb a ruházattal tudja érzékeltetni, ha ez egyáltalán szükséges. A Móricz Zsigmond körtéren álló szobor Varga Imre alkotása, télkabátban – vagy, ahogyan régen mondták, átmeneti kabátban – jeleníti meg az író. Talán azért, mert Varga ilyen fényképet talált Móriczról. De hát a szobrászatban nem is ez a lényeg, inkább a kifejezés a fontos, nem a hangulat, ami a fes-

Kádár Géza: Szikrázó tél

tészet sajátossága. A szobrászat más eszközökkel operál, a körplasztika nem hasonlítható a síkművészetek ábrázolási lehetőségeihez. Ez persze akár egy másik írás témája is lehetne.

(Megjelent a Mértékadó 2023. december 25-i számában. Másodközlés. A szerző és a kiadó engedélyével.)